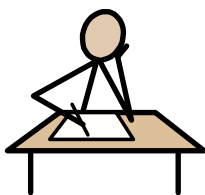
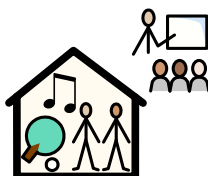

Ná háliidan ahte galgá leat skuvllas

Ná háliidan ahte galgá leat astoáiggefálaldagas

Ságastallanreaidu olbmuid geain leat iešguðetlágan dárbbut dan birra movt sii háliidit ahte skuvllas ja astoáiggefálaldagas galgá leat

Ráhkadan Annelise Bølling Gundersen

Jannicke Ringstad ovttasbarggu bokte Normedias

Sámi erenoamášpedagogalaš doarjalus (SEAD) lea sámegillii jorgalan reaidu. Davvisámegillii: Lone Nergård Boine, Marit Inger Pulk ja Inger Marie Grønmo Brækkan

Sisdoallu

Dieđut ja bagadus	siidu 2
Mii lea Ná háliidan ahte galgá leat	siidu 3 - 4
Duogáš	siidu 5
Movt geavahit ságastallanreaiddu	siidu 6
Ávki	siidu 6
Gii sáhtta geavahit Ná háliidan ahte galgá leat	siidu 7
Ná háliidan ahte galgá leat skuvllas	siidu 10
Plánen, organiseren, čađaheapmi ja loahpaheapmi skuvlabargguin	siidu 10 - 12
Bagadeapmi ja dieđut	siidu 13 - 15
Gulahallan ja gaskavuodát	siidu 16 - 17
Čájehit maid máhtán	siidu 18
Energijja ja hušša/streassa	siidu 19
Fysalaš bargobiras	siidu 20 - 21
Ná háliidan ahte galgá leat astoáiggefálaldagas	siidu 22
Plánen, čađaheapmi ja álggaheapmi doaimmain	siidu 22 - 23
Gulahallan ja gaskavuodát	siidu 24 - 26
Energijja ja hušša/streassa	siidu 27 - 28
Fysalaš biras	siidu 29 - 30
Iđitborramuš ja beaivebiebmu	siidu 31 - 32

Mii

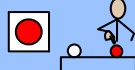
leat

symboliseren

čuoččuhusaid

dán

doarjjamateriálas

vai

lea

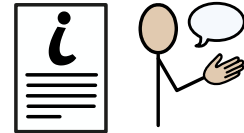
álkibut

ipmirdit/áddet

sisdoalu.

Mii lea Ná háliidan ahte galgá leat

Ná háliidan ahte galgá leat lea doarjjamateriála ságastallamii. Dat lea ráhkaduvvon čuoččuhusaiguin oktan symboladoarjagiin, dihto fáttáid dahje deaivvadanbáikkiid birra maid ollugat deaivvadit iežaset beaivválaš eallimis. Dát ságastallanreaidu fátmmasta vihtta iešguđetlágan deaivvadanbáikki eallimis ja lea oaivvilduvvon doarjjan ságastallamii dan birra movt oahppi háliida ahte galgá leat dán deaivvadanbáikkiin. Lea jurddašuvvon ahte materiála sáhtta leat doarjjan ságastallamis olbmuiguin geain leat iešguđetlágan neurodiagnosat nu go autisma, Asperger syndroma, ADHD, giellaváttut mat gusket ovdáneapmái (DLD) dahje Tourettes syndroma. Dat sáhtta maid leat ávkkálaš earáide geain leat iešguđetlágan dárbbut.

Vuoigatvuohta gullot ja vuhtiiváldot lea vuodđuduvvon Vuodđolágas, Mánáidkonvenšuvnnas ja ON-konvenšuvnnas mii guoská rivttiide sidjiide geain lea doaibmavádjit. Jus ovttaskas olbmot galget sáhttit buktit cealkámušaid doaimmaide ja mearrádusaide mat sidjiide gusket, de ferte láchččojuvvot dilli nu buori gulahallamii go vejolaš. Ná háliidan ahte galgá leat lea reaidu man sáhtta geavahit dán ságastallamii, ja dat addá vejolašvuođa láchčit ságastallama dárbbuid mielde.

Ollugiidda lea álkibut árvoštallat dihto čuoččuhusaid, dan ektui go friddja ságastallat iežas dárbbuid ja sávaldagaid birra. Ná háliidan ahte galgá leat doarjjamateriálas leat čuoččuhusat main dasa lassin lea symboladoarjja. Symbola-/govvadoarjja addá liige dieđuid čuoččuhusa sisdoalu birra. Čuoččuhusat leat juhkon surggiide mat leat dehálaččat earáide leat diđolaččat, mat gusket olbmo sensitivitehtii ja dárbei diehtit mii ain galgá dáhpáhusat iešguđetlágan beaivválaš deaivvadanbáikkiin. Dat sáhtta mielddisbuktit eanet oadjebasvuođa, loaktima, ráfi ja návccaid hálddašit árgabeaivvi, sirdimiid, beroštumiid ja dáhpáhusaid mat čuožžilit.

Beaivválaččat mánát vásihit mánga sirdima ja ollugiin leat mánga ruovttu. Ollu váhnemat ja fuolaheaddjit vásihit ahte sii eai ipmir/ádde máná dahje su gean galget fuolahit. Ollugat eai oaččo vejolašvuoda muitalit dahje ovddidit iežaset oaivila dasa mii lea váttis dahje movt sii háliidit ahte galgá leat iešguđetlágan deaivvadanbáikkiin árgabeaivvis.

Iešguđetlágan **Ná háliidan ahte galgá leat** almmuhusat:

- **Ná háliidan ahte galgá leat skuvllas ja Ná háliidan ahte galgá leat astoáiggefálaldagas (dárogiillii, davvi-, julev- ja lullisámegiillii)**
- **Ná háliidan ahte galgá leat ruovttus (dárogiillii)**
- **Ná háliidan ahte galgá leat go oaččun dearvvašvuodaveahki (dárogiillii)**
- **Ná háliidan ahte galgá leat astoáiggis (dárogiillii)**

Buot almmuhusat ráiddus **Ná háliidan ahte galgá leat**, leat ráhkaduvvon seamma hámis, muhto dain leat iešguđetlágan čuoččuhusat mat heivejit daid dihto deaivvadanbáikkiide. Buot skoviin lea maid sierra oassi mas čužžot heivehuvvon dieđut ja bagadus.

Váldde áinnas oktavuoda jus ležžet gažaldagat

Annelise Bølling Gundersen - Gundersen.annelise@gmail.com

Ná háliidan ahte galgá leat skuvllas ja astoáiggefálaldagas lea ráhkaduvvon sajáiduvvan máhtu vuodul mii guoská dasa makkár surggiid berrešii čalmmustahttit vai unnida huša/streassa ja buorida loaktima sihke skuvllas ja astoáiggefálaldagas.

Go dárogielat veršuvdna álggus almmuhuvvui Norggas Statpeda bokte, de bohte mánga positiivvalaš máhcahusat vanhemiin, skuvllain ja dearvvašvuoda- ja fuolahussuorggi bargiin. Álgoálggus dat lei jurddašuvvon mánáide geain ledje neurodiagnosat, muhto čielggai jođánit ahte dan heivii geavahit eanet geavaheaddjjoavkkuiguin go dan mii álggus lei jurddašuvvon. Mánngas válde oktavuoda dan materiála oktavuodas mii rievtti mielde lei oaivvilduvvon skuvllii, ja jerre ahte sáhtášii go dan geavahit eará deaivvadanbáikkiin maid, ja vel ságastallamis vuorasolbmuiguin ja rávisolbmuiguin.

Ná háliidan ahte galgá leat materiálas lea vuolggasadji Ruotas. Dat ilmmat álggus ruoŋagillii Ida Rosenqvist ja Julia Andersson ovttasbarggu bokte. Šiehtadusa vuodul, materiála jorgaluvvui ja heivehuvvui dárogielat skuvllii Norggas. Heivehusat ledje earret eará ahte leat eanet čuoččuhusat lasihuvvon. Jagis 2020:s almmuhuvvui dárogielat veršuvdna skuvlla ja astoáiggefálaldaga oktavuodas Statpeda neahttasiidduin.

Eará veršuvnnat, nu go **Ná háliidan ahte galgá leat ruovttus, Ná háliidan ahte galgá leat astoáiggis** ja **Ná háliidan ahte galgá leat go oaččun dearvvašvuodaveahki leat** dárogillii ráhkaduvvon skuvla ja astoáiggeveršuvnna vuodul. Leat čohkkejuvvon hábmenevttohusat ja čuoččuhusat sihke váhnemiin/fuolaheddjiin, pedagogain, psykologain, dearvvašvuodaššáriin, mánáin, nuorain ja bátne dearvvašvuodabargiin. Originálahápmi lea seilon materiála rámmán. Dát lea dahkkon Annelise Bølling Gundersen ja NorMedia ovttasbarggu bokte. Sii leat maid bidjan symboladoarjaga ja ráhkadan layouta.

Dát doarjjamateriála lea sáddejuvvon dan guoktái geat álggus ráhkadeigga materiála, ja lea ovttaoaivilvuolta dasa ahte dan sáhttet jorgalit ruoŋagillii symboladoarjagiin jus dan háliidit.

Movt geavahit ságastallanreaiddu

Dát ii leat skovvi mii galgá devdojuvvot ja sáddejuvvot gosage. Dat lea jurddašuvvon reaidun buori ságastallamii, ja mii áimmahuššá dehálaš beliid árgabeaivvi deaivvademiin maid birra soaitá gánnihit ságastallat. Skovi sáhtta čađahit čuoggás čuoggái, diktit olbmo ieš lohkat ja russet dahje ságastallat čuoggáid dahje govaid/symbolaid birra mat dorjot čuoččuhusa váldosisdoalu. Dat galgá heivehuvvot gulahallanvuohkái ja dárbbuide. Sii geat dárbbášit gulahallat molssaevttolaš ja lassi gulahallanvuogi (MLG) bokte, sáhttet russet dan čuoččuhussii mii guoská heiveheapmái buori gulahallamii.

Mii ávžžuhit válljet relevánta osiid ja čuoččuhusaid maid birra háliidit ságastallat.

Ávki

Mii galgat lámčit dili vai buohkain lea vejolašvuolta ovddidit iežaset oaiviliid iežas dili birra, - sihke ságastallama ja olbmo ja gulahallanvuogi oahpásmuvvama bokte.

Mii galgat guldalit, muhto maid veahkehit olbmuid beassat ovddidit iežaset oaiviliid ja sávaldagaid. Mii galgat gávdnat buriid vugiid movt heivehit, ja ovttaš gávnnaš maid sii dárbbášit skuvllas, astoáiggefálaldagas, ruovttus, astoáiggis, go bohtet váttis beaivvit rutiinnaid haga ja go sii ožžot dearvvašvuodaveahki. Dát leat deaivvadanbáikkid gos buohkat leat, mat sáhttet leat váddásat, muhto maid mii sáhttit buorebut lámčit jus dan birra ságastallat ovddalgihtii.

Dávja lea sáhka dan birra ahte movt garvit huša/streassa ja ahte dat sáhtta šaddat váttis dilli. Sáhtta maid leat váttis ieš dovdat, ja bidjat sániid dasa, mii lea váttis iešguđet dilálašvuodain ja rutiinnain maiguin deaivvada. Vástádus dasa movt olmmoš háliida ahte galgá leat, lea vuosttažettiin oadjebas dillái guoskevaš, ja maid ahte olmmoš diehtá mii ain galgá dáhpáhuvvat. Deháleamos lea danin gulahallan. Go ságastallat das, mii soaitá šaddat váttisin, de sáhttet olbmot birrasis eastadit ja heivehit iešguđet dilálašvuodaid.

Gii sáhtta geavahit Ná háliidan ahte galgá leat

Olbmos gii geavaha materiála galggašii leat oadjebas ja buorre oktavuoha suinna geainna áigu ságastallat, ja son ferte dasa lassin dovdat bures su gulahallanvugiid. Geavaheami ulbmiljoavku vuolgá das makkár gelbbolašvuoha gulahallanguoimmis lea árvoštallat kognitiiva dási, rávisvuoda ja gulahallanmálla.

Vásáhusat reaiddu geavaheamis

Olbmot geat leat geavahan dán materiála ságastaladettiin oaivildit ahte dat lea veahkehan sin ipmirdit/áddet iešguđet dárbbuid. Skuvllas dieđihuvvo ahte fuomášupmi lea eanet diđolaš daid surggiide mat leat dehálaččat láchit loaktimii ja oassálastimii skuvllas ja astoáiggefálaldagas. Materiála geavaheami lea leamaš erenoamáš mávssolaš sirdimiid oktavuodas, gaskal deaivvadanbáikkiid ja skuvlamolsašumiid. Dát leat dillet main ovdal lea vásihuvvon ahte máhtto- ja diehtosirdin lea rašši. Leat ráhkaduvvon mánga iskanlistu ja šiehtadusa ohppiiguin, gos skuvla ja oahppi leat soahpan muhtun dehálaš áššiid vai oahppi oažžu buoret árgabeaivvi. Dát mielddisbuktá ahte oahppi dovdá iežas oadjebassan ja ahte son diehtá mii galgá dáhpáhuvvat. Dát lea buorre álgu dasa movt oahppi ieš beassá bidjat sániid dasa movt son háliida ahte galgá vásihit skuvlaárgabeaivvi dahje astoáiggefálaldaga. Leat maid válljejuvvon dakkár oasit mat veahkehit oahppi oaidnit iežas dárbbuid, ja máhttit daid ovdanbuktit.

Lea dehálaš ahte ságastallanreaiddu geavahuvvo dárbbu mielde. Ulbmil ságastallamiin, doarjagiin dahje dan haga, lea ahte son geasa dat guoská galgá ieš leat váldoolmmoš ságastallamis dárbbuidis birra.

Eanet dieđuid gávnnat neahttasiidduin:

pedagog.malmo.se

sannviljehadet.no

statped.no

Ná háliidan ahte galgá leat skuvllas

ja

Ná háliidan ahte galgá leat astoáiggefálaldagas

Ná háliidan ahte galgá leat skuvllas ja Ná háliidan ahte galgá leat astoáiggefálaldagas lea sáhka máná dahje oahppi oahppanbáikkis, muhto maid dan áiggis go lea astoáiggefálaldagas man skuvla, suohkan dahje priváhta ásašus lágida.

Dávjá mii gártat digaštallat maid oahppi dárbbáša veahkehan dihte oahppi, iige oahppi ieš searvva digaštallamii. Lea dehálaš oažžut oahppi oaidnit dárbbuid ja dohkkehit heivehemiid ja láchčimiid maid dárbbášit skuvllas ja astoáiggefálaldagas.

Jus galgá lihkestuvvat heivehemiin oahppái, de lea vel deháleabbo guldalit makkár jurdagat oahppis leat dan birra mii veahkeha su skuvllas ja astoáiggefálaldagas, ja mii fuolastuhtá dahje váttásmahtá dili. Dat maid oahppi ovdanbuktá ságastallamis, addá vejolašvuoda ráhkkanahhtit olbmo, eastadit ja heivehit iešguđet dilálašvuodaid skuvllas ja astoáiggefálaldagas.

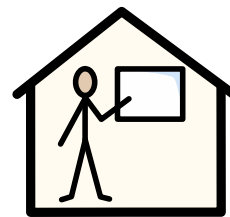
Sus gii ságastallá ohppiin ferte leat oadjebas ja buorre oktavuoha ohppiin. Lea maid dehálaš muitit ahte jus ságastallamis šaddá buorre vásáhus, de dat nanne gulahallangaskavuoda. Danin fertešii ságastallanguoibmi leat muhtun geainna oahppi galgá gulahallat viidáseappot, ja geainna sus lea beaivválaš oktavuoha.

Ávžžuhuvvo juohkit materiála guovtti oassái, nu ahte ságastallan šaddá sierra deaivvadanbáikkiid birra, nugo skuvla ja astoáiggefálaldat goabbat vuoru.

Ná háliidan ahte galgá leat skuvllas lea

juhkkovuvvon čuovvovaš ságastallanfáttáide:

- Plánen, organiseren, čadaheapmi ja loahpaheapmi skuvlabargguin
- Bagadeapmi ja dieđut
- Gulahallan ja gaskavuodát
- Čájehit maid máhtán
- Energiija ja hušša/streassa
- Fysalaš bargobiras

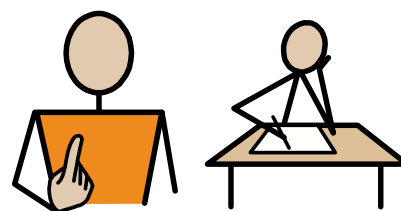
Ná háliidan ahte galgá leat astoáiggefálaldagas

lea juhkkovuvvon čuovvovaš ságastallanfáttáide:

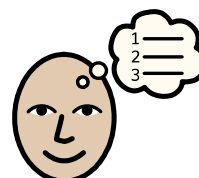
- Plánen, čadaheapmi ja álggaheapmi doaimmain
- Gulahallan ja gaskavuodát
- Energiija ja hušša/streassa
- Fysalaš biras
- Iditborramuš ja beaivebiebmu

Ná háliidan ahte galgá leat Skuvllas

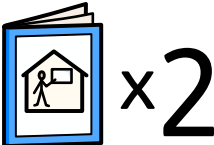
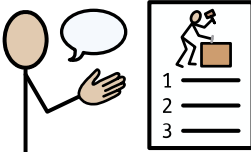
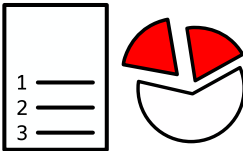

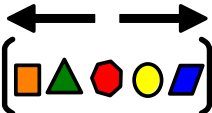
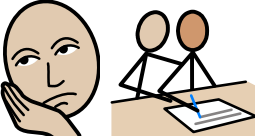

Plánen, organiseren, čadaheapmi ja loahpaheapmi skuvlabargguin

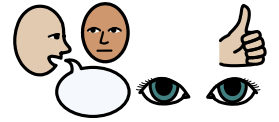

Russe jus lea riehta

☐ Lea buorre go mu váhnemat oažžuba skuvllas dieđuid bihtáid ja eará dehálaš áššiid birra, vai soai sáhttiba muittuhit mu	
☐ Mun háliidan sierra plána mas lea govadoarjja skuvlabeaivái ja skuvlavahkkui	
☐ Mun liikon ahte oainnán távvalis otná plána govadoarjagiin, vai dieđán mii galgá dáhpáhuvvat	
☐ Mun dárbbášan diehtit buot cehkiid ovdal go álggahan bargobihtá	
☐ Mun liikon bures ráhkkanit dasa mii galgá dáhpáhuvvat skuvlabeaivvis	
☐ Mun dárbbášan geavahit dihtora, oktan reaiduiguin, go barggan	

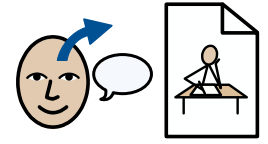
☐ Lea buorre go leat guovttegeardán skuvlagirjjit, okta ruovttus ja okta skuvllas	
☐ Mun dárbbášán rávisolbmós/ollesolbmós veahki plánet iežan barggu	
☐ Mun dárbbášán rávisolbmós/ollesolbmós veahki juohkit bargguid mángga oassái ja dahkat ovttá barggu ain hávális	
☐ Mun dárbbášán veahki álggahit ja loahpahit barggu	
☐ Mun dárbbášán dieđu veaháš ovdal go galggan loahpahit doaimma	
☐ Mun dárbbášán iešguđetlágan bargguid, vai in dolkka	
☐ Mun dárbbášán veahki gárvet bargobihtáid mat mu mielas orrot ahkidat	
☐ Mun logan buoremusat teavsttaid iežan gillii. Dat lea: <ul style="list-style-type: none"> • • • • 	

Mun liikon go oahpaheaddji muitala ahte barggan bures go barggan iešheanalaččat

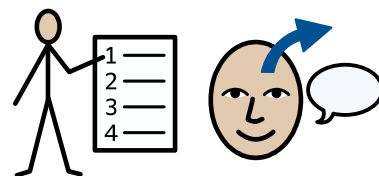

Mun háliidan oažžut dieđuid ovdamearkka dihte sisabuktimiid, skoviid ja eará bargobihtáid birra ná:

-
-
-

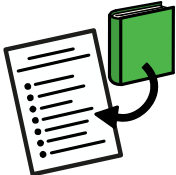
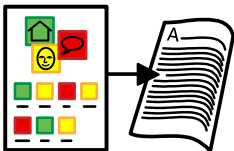

Bagadeapmi ja dieđut

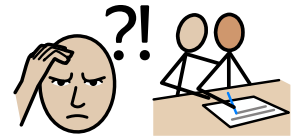

Russe jus lea riehta

☐ Mun dárbbášan oanehis ja čielga dieđuid oažžut oahpaheddjiin	
☐ Mun dárbbášan čohkkát iežan sajis go ođđa dieđut bohtet	
☐ Mun dárbbášan govvadoarjaga go oaččun bargguid ja dieđuid	
☐ Mun háliidan oažžut konkrehta dieđuid oahpaheaddjis	
☐ Mun dárbbášan muittuhusa maid galggan dahkat dan botta go barggan bargobihtáin	
☐ Mun dárbbášan oažžut bargobihtá báberhámis dahje dihtoris ovdal čađaheami, vai lean ráhkkanan	
☐ Mun in liiko go čállo beare/menddo ollu távvalii, go dalle in geargga lohkat dahje čállit dan mii lea čállon	
☐ Mun dárbbášan veahki čállit notáhtaid	

☐ Mun liikon govvet notáhtaid távvalis telefovnain	
☐ Mun dárbbášan veahki hábmet čoahkkáigeasu fáttáin	
☐ Mun dárbbášan govvadoarjaga dasa mii lea deháleamos teavsttas dahje fáttás maid mii leat čađahan	
☐ Mun dárbbášan liige čađaheami oahpaheddjiin maŋnel/maŋná oktasaš čađaheami	
☐ Lea álkibut oahppat ođđa áššiid go beasan guldalit teavsta dan sadjái go lohkat dan	
☐ Mun dárbbášan geavahit iežan dihtora iešguđetlágan veahkkeneavvuiguin (omd. hupman-/hállansyntesa, lohkanveahki ja riektáčállinprográmma) go barggan skuvlabargguiguin	
☐ Mun oahpan eanet go beasan bargat unnit joavkkus	
☐ Munnje lea buoremus váttis áššiid hárjehallat unnit joavkkus	

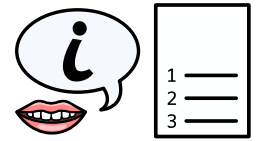
Lea buorre go oaččun rávisolbmuin/ollesolbmuin liige veahki čoavdit váttes áššiid

Lea buorre ahte oaččun jorgaluvvon dieđuid, bagadusaid ja ođđa materiálahaid iežan gillii. Dat lea sámegiella, dárogiella girjegiella, ođđadárogiella, molssaevttolaš ja lassi gulahallanvuohki (MLG), mearkagiella dahje eará giella.

Dat lea:

-
-
-

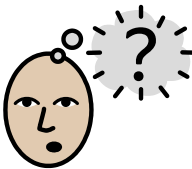
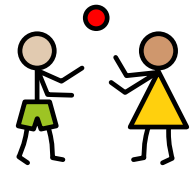

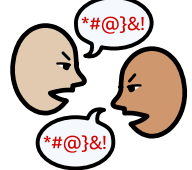
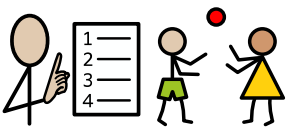
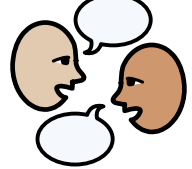
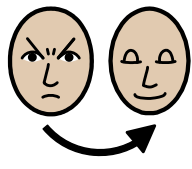

Gulahallan ja gaskavuodát

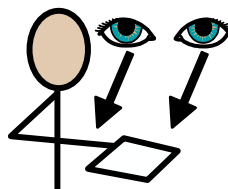

Russe jus lea riehta

☐ <p>Háliidivččen jearrat gažaldagaid nu ahte olles luohkká ii gula. Ovdamearkka dihte oahpaheaddji bohtá mu lusa maŋnel/maŋŋá čadaheami ja jearrá leat go mus gažaldat</p>	
☐ <p>Mun dárbbášan muittuhusa, ovdamearkka dihte smávva mearkka, jus ribahan hupmat/háleštit menddo ollu dahje hupmat/háleštit eará áššiid birra skuvladiimmuin</p>	
☐ <p>Muhtomin mun dárbbášan veahki ipmirdit/áddet maid earát oaivvildit</p>	
☐ <p>Mun gulahalan buoremusat iežan gillii. Dat lea sámegiella, dárogiela girjegiella, ođđadárogiella, molssaevttolaš ja lassi gulahallanvuohki (MLG), mearkagiella dahje eará giella.</p> <p>Dat lea:</p> <ul style="list-style-type: none"> • • 	
☐ <p>Muhtumin mun dárbbášan veahki čilget iežan oaiviliid ja jurdagiid</p>	
☐ <p>Jus in gávnna sáni maid háliidan dadjat, de sáhtta leat ávkkálaš jus dajat sáni vuosttaš jietnadaga</p>	

☐	<p>Jus in gávna sáni maid háliidan dadjat, de sáhtta veahkehit jus bivddát mu geavahit eará sániid maiguin čilgen dahje jus jearat mus gažaldagaid</p>	
☐	<p>Mun háliidan veahki gávdnat muhtuma geainna sáhtán stoahkat dahje leat ovttas bottuin</p>	
☐	<p>Mu mielas lea buorre leat okto bottuin</p>	
☐	<p>Mun dárbbášán rávisolbmos/ollesolbmos veahki čoavdit riiddu, jus dat čuožžilit</p>	
☐	<p>Mun dárbbášán liige čilgehusa dasa maid galggaan bargat ja njuolggadusain go mii stoahkat ja speallat</p>	
☐	<p>Jus mun lean dahkan juoidá boastut, de háliidan ahte hupme/hálle dan birra guovttá gaska, ii guđege eará oahppi ovddabealde</p>	
☐	<p>Jus suhtan, de soaittán dárbbášit leat veaháš okto vai beasan jaskkodit. Mii sáhttit hupmat/hállat dan birra manjelaš/manjgá</p>	
☐	<p>Mu mielas lea álkimus ovttasbargat singuin:</p> <ul style="list-style-type: none"> • • • • 	

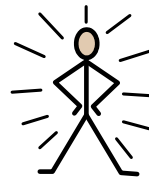
Čájehit maid máhtán

Russe jus lea riehta

☐ Lea álkimus čájehit maid mun máhtán go mus lea njálmmálaš geahččaleapmi	
☐ Mun liikon vástidit bargobihtáid dihtoris dahje dihtordulbosis, dahje báddet dan maid vástidan njálmmálaččat dihtorii dahje dihtordulbosii	
☐ Mun liikon juohkit barggu mángga oassái. De lea álkit munnje čájehit maid máhtán	
☐ Mun dárbbasan ahte oahpaheaddji dárkkista lean go ipmirdan/ádden bargobihtá dahje gažaldaga	
☐ Mun háliidan njálmmálaš ovdanbuktimiid okto oahpaheddjiin	
☐ Mun háliidan njálmmálaš ovdanbuktimiid smávit joavkkus	
☐ Mun dárbbasan ahte oahpaheaddji dahje hupman-/hállansyntesa lohká munnje gažaldagaid	

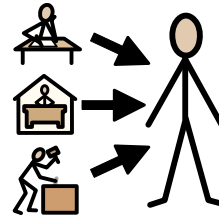
Energiija ja hušša/streassa

Russe jus lea riehta

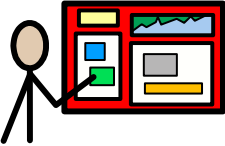

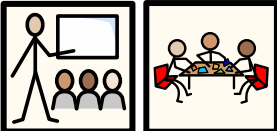

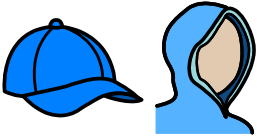
☐ Muhtumin lean hui váiban, inge nagot bargat seamma olu. Dat sáhttá rievdat beaivvis beaivái ja rievdat skuvlabeaivvi mielde	
☐ Mun dárbbášan oanehis bottuid go barggan	
☐ Muhtumin lea ávkkálaš jus beasan vuoigŋastit ja guldalit digaštallamiid ja ságastallamiid	
☐ Buoremusat liikon bargat oanehis vuoruin ja mun dárbbášan muhtumin beassat lihkadit	
☐ Mun liikon čuožžut go barggan skuvlabargguid	
☐ Muhtun dilálašvuodát dagahit munnje huša/streassa. Dát leat: <ul style="list-style-type: none"> • • 	
☐ Mus lea eanemus energiija vissis áiggiid beaivvis. Dát leat: <ul style="list-style-type: none"> • • 	

Fysalaš bargobiras

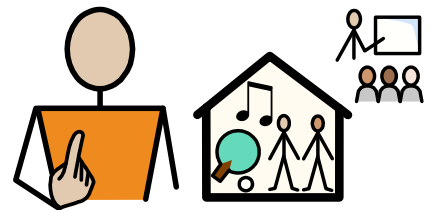

Russe jus lea riehta

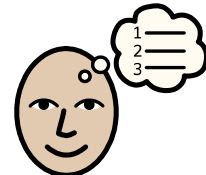
☐	Mun háliidan čohkkát ovddabealde luohkkálanjas, lahka távvala ja oahpaheaddji	
☐	Mun liikon ahte lea jaskat ja ráfálaš mu birra	
☐	Muhtumin mun dárbbášan guođdit luohkkálanja dahje iežan beavddi ja čohkkát okto	
☐	Lea buorre jus mii sáhttit mearridit movt mun galggan dieđihit dan jus ferten guođdit luohkkálanja	
☐	Mun háliidan geavahit gulusuodjalusa go dárbbášan	
☐	Mun liikon guldalit musihka go barggan iešheanalaččat	
☐	Mun liikon doallat juoidá gieđas go oahpaheaddji lohka teavstta	

☐ Mun háliidan ahte galgá leat šearbma dahje seaidni iežan bargosajis	
☐ Mun liikon ahte leat galbbat main lea govvadoarjja mat čájehit gos dat iešguđetge lanjat leat	
☐ Mu mielas lea buorre go leat diimmut seinniin dain iešguđetge lanjain gos lean	
☐ Mu mielas lea álkit gávdnat lanjaid ja boahit rivttes áigái, jus eat geavat nu máŋga lanja	
☐ Mun háliidan oažžut boalstara/guottá iežan stullui	
☐ Háliidivččen čohkkát stuolus, in ge láhttis, go lea čoagganeapmi	
☐ Mun dárbbášan lihkadeaddji stuolu	
☐ Mun dárbbášan muhtomin siste geavahit gahpira dahje heahtta. Dat sáhtta suddjet mu	

Ná háliidan ahte galgá leat Astoáiggefálaldagas

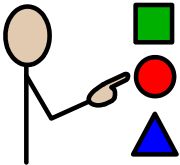

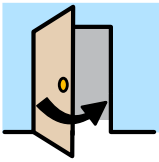

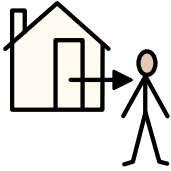

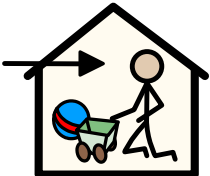

Plánen, čadaheapmi ja álggaheapmi
doaimmain

Russe jus lea riehta

☐ Lea buorre jus mu váhnemat oažžuba diehtit beivviid birra mat leat earáláganat, doaimmaid ja eará dieđuid birra, vai soai sáhttiba muittuhit mu	
☐ Mun dárbbášan vahkkoplána vai mun sáhtán ráhkkanit dasa mii galgá dáhpáhuvvat juohke beivvi	
☐ Mu mielas lea buorre go lea ágeplána govvadoarjagiin, vai mun dieđán mii galgá dáhpáhuvvat astoáiggefálaldagas	
☐ Mun dárbbášan diehtit barggu iešguđet osiid birra ovdal go álggán bargat	
☐ Mun dárbbášan rávisolbmoss/ollesolbmoss veahki hábmet ja mearridit maid galggan bargat	
☐ Mun liikon go rávisolbmoss/ollesolbmoss mearridit maid mun galggan bargat	

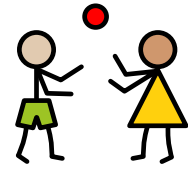

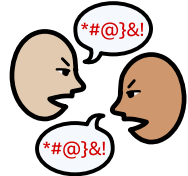
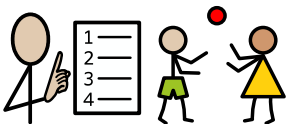
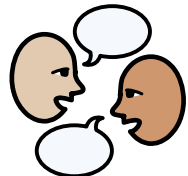
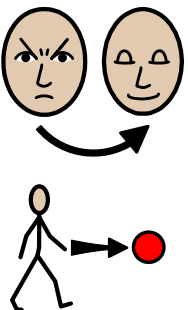

☐ Mun dárbbášan veahki álggahit ja loahpahit doaimmaid	
☐ Mun dárbbášan muittuhusa ovdal go galggan loahpahit doaimma	
☐ Mun dárbbášan diehtit vejolaš doaimmaid birra go galggan válljet maid galggan bargat	
☐ Mun dárbbášan diehtit geat leat barggus ja jus leat sadjásaš bargit	
☐ Mun dárbbášan diehtit gii dat galgá giddet astoáiggefálaldaga	
☐ Mun liikon leat siste	
☐ Mun liikon leat skuvlašiljus/olgun	
☐ Dán mun liikon bargat olgun astoáiggefálaldagas: <ul style="list-style-type: none"> • • 	
☐ Dán mun liikon bargat siste astoáiggefálaldagas: <ul style="list-style-type: none"> • • 	

Gulahallan ja gaskavuodát

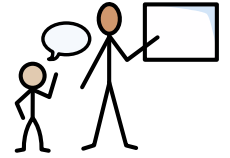

Russe jus lea riehta

☐	Mun dárbbášan muittuhusa, ovdamearkka dihte smávva mearkka, jus ribahan hupmat/háleštit ollu dahje hupmat/háleštit eará áššiid birra	
☐	Muhtumin mun dárbbášan veahki ipmirdit/áddet maid earát oaivvildit	
☐	Mun gulahalan buoremusat iežan gillii. Dat lea sámeigiella, dárogiela girjegiella, ođđadárogiella, molssaevttolaš ja lassi gulahallanvuohki (MLG), mearkagiella dahje eará giella. Dat lea: <ul style="list-style-type: none"> • •	
☐	Muhtumin mun dárbbášan veahki čilget iežan oaiviliid ja jurdagiid	
☐	Jus in gávna sáni maid háliidan dadjat, de sáhtta leat ávkkálaš jus dajat sáni vuosttaš jietnadaga	
☐	Jus in gávna sáni maid háliidan dadjat, de sáhtta veahkehit jus bivddát mu geavahit eará sániid maiguin čilgen dahje jus jearat mus gažaldagaid	

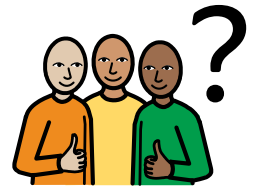
☐ Mun háliidan veahki gávdnat gean nu geainna sáhtán stoahkat dahje leat ovttas astoáiggefálaldagas	
☐ Mu mielas lea buorre leat okto	
☐ Mun dárbbášán rávisolbmos/ollesolbmos veahki čoavdit riiddu, jus dat čuožžilit	
☐ Mun dárbbášán liige čilgehusa dasa maid galggan bargat ja njuolggadusain go mii stoahkat ja speallat	
☐ Jus mun lean dahkan juoidá boastut, de háliidan ahte hupme/hále dan birra guovttá gaska, ii guđege eará oahppi ovddabealde	
☐ Jus suhtan, de soaittán dárbbášit leat veaháš okto vai beasan jaskkodit. Dalle háliidan mannat: <ul style="list-style-type: none"> • • 	
☐ Mun lean oadjebas astoáiggefálaldagas	
☐ Mus leat olbmát/skihpárat astoáiggefálaldagas	

Mun sáhtán hupmat/hállat
rávisolbmuiguin/ollesolbmuiguin astoáiggefálaldagas

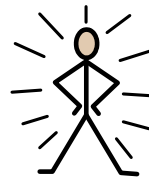

Mu liikon stoahkat singuin:

-
-
-
-
-

Energiija ja hušša/streassa

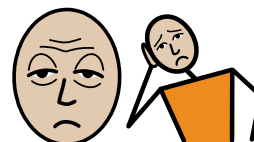

Russe jus lea riehta

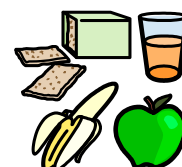
☐ Muhtumin lean hui váiban, inge nagot bargat seamma olu. Dat sáhttá rievdat beaivvis beaivái ja rievdat skuvlabeaivvi mielde	
☐ Mun dárbbášan oanehis bottuid vai nagodan joatkit stoahkama dahje doaimmaid	
☐ Mun dárbbášan muhtomin čuožžut ja eará háve ges veallát go barggan doaimmaiguin	
☐ Mun dárbbášan duollet dálle lihkahallat	
☐ Muhtin dilálašvuođat dagahit munnje hušša/streassa. Dát leat: <ul style="list-style-type: none"> • • 	
☐ Mus lea eanemus energiija vissis áiggiid beaivvis. Dát leat: <ul style="list-style-type: none"> • • 	

Go váibban ja mus lea unnán energiija, de dárbbášan:

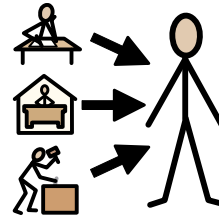
-
-
-

Mun dárbbášan borrat šattu dahje eará borramuša maŋnelgaskabeaivvi vai in váibba

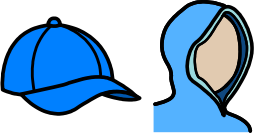
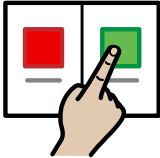

Fysalaš biras

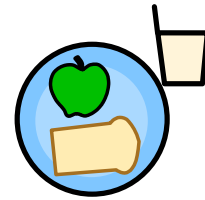

Russe jus lea riehta

☐	Mun liikon ahte lea jaskat ja ráfálaš mu birra	
☐	Mun liikon dasa ahte lea ságastallan ja ahte dáhpáhuvvá juoga mu birra	
☐	Mun dárbbášan leat okto muhtomin	
☐	Mun háliidan geavahit gulusuodjalusa go dárbbášan, dahje guldalit musihka belljosiin (headset:ain)	
☐	Mun liikon doallat juoidá gieđas, go galgga guldalit maid nu	
☐	Mun liikon ahte leat galbbat main lea govvadoarjja mat čájehit gos dat iešguđetge lanjat leat	
☐	Mu mielas lea buorre go leat diimmut seinniin dain iešguđetge lanjain gos mii leat	

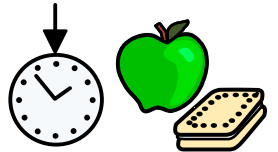
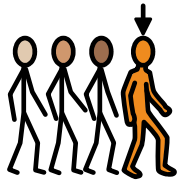

☐ Mun háliidivččen čohkkát stuolus, in ge láhttis, go lea čoagganeapmi	
☐ Mun liikon veallát go lea čoagganeapmi	
☐ Mun dárbbášan muhtumin siste geavahit gahpira dahje heahtta. Dat sáhtta suddjet mu	
☐ Mun dárbbášan govaid mat čájehit gos iešguđetlágan dinggat leat, nugo ovdamearkka dihte spealut, bihtát ja diekkárat	
☐ Mun dárbbášan bissovaš saji čoagganeamis	

Iđitborramuš ja beaivebiebmu

Russe jus lea riehta

☐ Mun liikon ovdagihtii diehtit mii iđitborramuššan lea	
☐ Mun liikon leat bissovaš sajis go mii galgat boradit iđitborramuša	
☐ Mun gallánan go lean borran iđitborramuša	
☐ Mun liikon diehtit mii beaivebiebmun lea	
☐ Mun liikon go mus lea bissovaš sadji go mii borrat beaivebiepmu	
☐ Mun gallánan go lean borran beaivebiepmu	
☐ Mun ferten diehtit man olu borramuša mun sáhtán váldit, ovdamearka dihte galle láibevajahasa mun sáhtán váldit	

☐ <p>Mun dárbbášan veahki go ráhkadan borramuša</p>	
☐ <p>Mun dárbbášan borrat juoidá dakkaviđe/dalán go boađán astoáiggefálaldahkii, vaikko ii leat borranáigi</p>	
☐ <p>Mun dárbbášan boahit sisa ovdal go earát galget boradit, dahje vuosttažin čuožžut ráiddus</p>	
☐ <p>Mu mielas lea váttis vuordit dassáži go oaččun borrat</p>	

Sámegielaht veršuvdna Statped bokte, 2026

(Samisk versjon ved Statped, 2026)

Sånn vil jeg ha det

saannviljehadet.no